

KAREL HORÁLEK, STUDIE O SLOVANSKÉ LIDOVÉ POEZII. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1962.

Knjiga je podijeljena na tri dijela: Međuslavenske povezanosti; Prilozi poetici slavenske narodne pjesme; Između književnosti i narodne poezije.

Autor u predgovoru svoje vrijedne knjige iznosi da se Slaveni u narodnoj poeziji, slično kao i u jeziku, dijele na tri osnovne oblasti: zapadnu, istočnu i južnu.

Tako u zapadnih Slavena prevladava u narodnoj pjesmi strofična gradnja i srok, u istočnih i južnih Slavena, naprotiv, pjesme bez strofa i bez rima. Za pojedine oblasti karakteristični su određeni tipovi pjesme — na primjer balada na slavenskom zapadu, junačka epika na slavenskom istoku (u Velikorusa), dume (u Ukrajina) i na slavenskom jugu junačka epika. Jedino je lužičkosrpska pjesma na slavenskom zapadu poglavito nerimovana. Autor pripominje da je u južnih Slavena na zapadu (uglavnom Slovenaca, manje u Hrvata) osjetan u razviku narodne pjesme utjecaj zapada.

Najvažnija je ova autorova misao: »Oštrih granica između osnovnih grana slavenstva u narodnoj poeziji ipak nikako nema« i produžuje svoju tezu odmah u prvom eseju knjige, opisujući kako na istoku oblast bjeloruska i ukrajinska čini prelaz prema slavenskom zapadu. U karpatskoj se oblasti stvorila kulturna zajednica u koju je ušao veći dio južne Poljske, zapadna Ukrajina, gotovo cijela Slovačka i susjedne oblasti Moravske. Za tu regiju najkarakterističnije su »zbojnické« (razbojnické, hajdučke) pjesme. Dodiri između Ukrajine i zapadnih Slavena vrlo su jaki i plodonosni. Dodiri Čeha sa Slovacima, Lužičkim Srbima, Poljacima i Ukrajincima isto tako (većina čeških balada imaju svoje varijante u narodnoj poeziji tih naroda). Najslabije bijahu veze između velikoruske narodne poezije i ostalih slavenskih poezija (tome je razlog najviše tatarsko ropstvo, kao što su i južni Slaveni bili otrgnuti od ostalih u vrijeme turskoga sužanjstva). Ipak su dodiri narodnih poezija između južnih i zapadnih Slavena veći nego između zapadnih i Velikorusa.

Kao što su se Slaveni karpatske oblasti zblizavali u vrijeme poljsko-litavske države, tako su se Slovenci i Hrvati, Česi i Slovaci, kao i galicijski Poljaci tijesno prožimali u vrijeme austrijske dominacije.

U prvoj studiji prvoga dijela knjige, koja nosi naziv »Češkopoljska uzajamnost u narodnoj poeziji« autor svoju osnovnu tezu o dubokoj srodnosti slavenskih narodnih poezija dokazuje na nekoliko motiva. Tako uzima primjer moravske balade s learovskim motivom o tri kćeri. Češku baladu uspoređuje s poljskom iz šleske oblasti. Nalazi isti motiv i u nitranjskoj oblasti Slovačke. Jan Gebauer pretpostavlja (1875) da je moravska pjesma prešla iz Češke u Poljsku i Slovačku, a da je imala svoj uzor u latinskom izvoru, tj. u zbirci Gesta Romanorum. Horálek polemizira s Gebauerom i spominje J. St. Bystrona koji tvrdi da je zbirke Gesta Romanorum crpio za svog »Kralja Leara« siže i Shakespeare. Ukoliko je uopće moravska pjesma (s poljskom i slovačkom varijantom) imala neki sižejni uzorak, to je onda neka, smatra Horálek, narodna pripovijetka.

U ovoj studiji Horálek donosi primjere još nekoliko motiva (koji počinju s »poći ćemo u lov«, »Kraj našega jezera stoji lipa zelena«, zatim o gospodinu i djevojci

koja bere travu, o lijepoj Krakovljanci, o prepoznavanju rođaka u stranome ropstvu, o mužu na svadbi svoje žene...).

U studiji »Nekoliko međuslavenskih veza i paralela« napominje se da novovjekla slavenska narodna poezija sadrži velik broj pjesama koje su nikle još u vrijeme davnoga jezičnog i kulturnog jedinstva (prije drugog milenija ove ere ili još ranije). Takvi stari motivi očituju se ne samo u sadržaju pjesama slavenskih naroda nego i u njihovoj formi (npr. poznata »slavenska antiteza«) koja datira iz najstarijih vremena.

Motiv o ženi udatoj za razbojnika koji je ubio njezina brata prikazuje se ovdje u pjesmama poljskim, bjeloruskim, slovačkim, bugarskim, češkim, makedonskim, srpskim, hrvatskim (štokavskim i kajkavskim), slovenskim koje ne samo da često frapiraju velikom srodnošću nego gotovo istovjetnošću; razlika kao da je jedino u jeziku kojim je pjesma ispevana.

Sličan je primjer motiva o sirotanu koji se javlja u varijanti češkoj moravskoj, slovačkoj, poljskoj, slovenskoj, hrvatskosrpskoj, pa motiva o bratu koji pronalazi izgubljenu sestru u varijanti češkoj, moravskoj, lužičkosrpskoj, ukrajinskoj, bjeloruskoj, velikoruskoj, hrvatskoj, makedonskoj, bugarskoj... Motiv »dragi iznad svega« — u varijanti češkoj (s Morave i iz Hane), slovačkoj, poljskoj, ukrajinskoj, bjeloruskoj, slovenskoj, hrvatskoj i srpskoj...

Slijedi ogled o ukrajinskoj pjesmi o vojvodi Stefanu, gdje se govori o poznatoj pjesmi iz knjige Jana Blahoslava, Rekonstrukciju ove pjesme iz XVI stoljeća prema ruskoj paraleli izvelo je dosad nekoliko autora. Pjesma potječe iz ukrajinsko-slovačke oblasti, a ima uz zapadnoruske, bjeloruske varijante i paralele južnoslavenske i zapadnoslavenske.

U raspravi »Uz pitanje južnoslavenskih paralela o Siladiju i Hadmaziju« piše Horálek o pjesmi koju je prvi put objavio Jan Kollár 1934. Prvi je Madar F. Toldy napisao da je pjesma nastala prema nekom južnoslavenskom uzorku. Dr. Horálek među južnoslavenskim pjesmama koje svojim početkom podsjećaju na prvi dio pjesme o Siladiju i Hadmaziju spominje Vukovu pjesmu o ženidbi Stjepana Jakšića, a zatim hrvatsku pjesmu o Ropstvu bana Zrinjanina i dr. Očito se radi o međunarodnoj građi: o borbi dva čovjeka za djevojku. Slična pjesma pripućuje se i u ukrajinskoj i bjeloruskoj varijanti.

Horálek pripominje da je hrvatski istraživač A. Šimčik (u članku »Rekonstrukcija jedne izgubljene narodne pjesme«, »Hrvatska revija« 1941, str. 487—493) pokušao dokazati da nekakva prvotna paralela pjesme o Siladiju i Hadmaziju — koja je možda postojala — nije dosad pronađena ni u starijim zapisima ni u živoj tradiciji.

»Da li su se sačuvali ostaci lužičkosrpske epike« kratka je rasprava o Ratnoj pjesmi donjolužičkoj koju je objavio u antologiji »Priče i pjesme Lužičkih Srba« Jiří Horák u Pragu 1959. Pjesma je zapisana prvi put 1893, a bijaše predmet ispitivanja lužičkosrpskog muzikologa Jana Rawpa. Rawp smatra ovu lužičkosrpsku pjesmu jedinim ostatkom junačke epike starih Slavena iz srednjeg Polabla i označuje kao vrijeme njezina nastanka X stoljeće.

U drugom dijelu knjige, koji donosi strukturalne analize, prva je rasprava »Stih i strofa u slavenskoj narodnoj poeziji«. U njoj se prikazuju primjeri različitih oblika slavenskoga stiha koji se javlja u tri glavna tipa: 1. pjesme s nepravilnim metrom, bez cezura, bez sroka i bez strofa; 2. pjesme s pravilnim metrom, s cezurom, bez sroka i bez strofa; 3. pjesme s pravilnim metrom, s cezurom, srokom i s podjelom na strofe.

Prvi tip, veli Horálek, najrašireniji je u narodnoj poeziji istočnoslavenskoj, uglavnom u Velikorusa. To je stih velikoruske epike, ruskih bylina i balada. U ponešto različitom obliku taj se stih javlja i u ukrajinskim dumama.

Drugi tip javlja se u poeziji južnih Slavena. U zbirkama narodnih pjesama iz Bugarske, Makedonije i Srbije rimovane se pjesme u strofama ne javljaju nikako. No imaju prevagu u slovenskim zbirkama, a ima ih i u hrvatskim. Poezija kajkavskih Hrvata po tome je najbliža slovenskoj poeziji — veli Horálek.

Treći tip očituje se u poeziji zapadnih Slavena, prevladava također i u poeziji ukrajinskoj, a ima dijelom prilično staru tradiciju i u bjeloruskoj poeziji. U Lužičkih Srba su pjesme s pravilnim metrom i u strofama, najčešće nerimovane,

U »Dodatku o češkom i ruskom folklornom stihu« opisuje strukturalne specifičnosti češkog i ruskoga stiha.

»Metrika stiha i akcenatska ritmika« studija je koja općenite karakteristike triju osnovnih tipova slavenskoga folklornog stiha dopunjuje istraživanjem o daljnjim ritmičkim čimbcima dijereze i akcenta.

»Povijesna poetika i studij narodnih pjesama« raspravlja s autorima kao što su J. Letošnik, J. Horák, Vl. Ulechl i dr.; u drugome dijelu donose se strukturalne analize slovačkog šesterca, češkog sedmerca i šesterca, češkog daktila, pa daktilotroheja, južnoslavenskog (srpskohrvatskog, makedonskog i zapadnobugarskog) deseterca.

Posebno je zanimljivo poglavlje »Od promjenljivosti k savršenstvu« gdje se govori o varijabilnosti kao osnovi narodnog stvaralaštva, koja se »očituje različitim izmjenama formalnog, sadržajnog i idejnog značaja« te o izbrusenosti koja »nije pojava u narodnoj poeziji nužna, nego zapravo samo jedan slučaj složenih i mnogolikih varijabilnih procesa«. Cijeli niz primjera iz češke i slovačke poezije prikazuje kako iz pisane književnosti prelaze u nepisanu, usmenu, mnogi tekstovi i kako se folkloriziraju.

U trećem dijelu govori se najprije o kritici Kollárove zbirke slovenačkih narodnih pjesama, o motivu balade »Vinislav i Běla« a pod zajedničkim naslovom »Iz pjesničke radionice F. L. Čelakovskog« objavljuju se tri eseja o tom istaknutom pjesniku češkog prepорода.

Zlatko Tomičić

NARODNE LIRSKE PJESME, priredio OLINKO DELORKO. Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 23. Matica hrvatska — Zora, Zagreb 1963.

Drugo kolo »Pet stoljeća hrvatske književnosti« donijelo je tri knjige naše narodne književnosti »Narodne pripovijetke« Maje Bošković-Stulli, »Narodne drame, poslovice i zagonetke« Nikole Bonifačića Rožina i »Narodne lirske pjesme« Olinka Delorka; na ovo će se nadovezati i dvije knjige narodne epske poezije u redakciji Olinka Delorka i Maje Bošković-Stulli koje izlaze u trećem kolu ove važne edicije.

Nakon »Hrvatskih narodnih balada i romanca« (Zagreb 1951) i »Zlatne jabuke« (Zagreb 1956) Olinko Delorko dao nam je treću svoju knjigu, koju svakako možemo smatrati jednom od naših najboljih antologija narodne lirske poezije. Njezin sastavljač dokazao je ovom knjigom kako vrsnim plodovima rada spoj stručnosti učenjaka-folkloriste s jedne i poetskog senzibiliteta i ukusa s druge strane.

Delorko je pjesme svoje knjige podijelio na pet ciklusa. Kriterij po kojem je od pjesme do pjesme komponirao i strukturirao svoju antologiju nije kronološki ni tematski nego — metrički. »Pjesme u ovoj zbirki urednik nije poredao po sadržajima nego po metričkoj raznolikosti svake od njih: tako je zbirka postala mnogo življa nego bi inače bila« veli autor o poretku svoje knjige. I ne samo da se pjesma od pjesme razlikuje metrički nego i motivima, tako da je svaka nova pjesma uvijek iznenađenje.

Veliki broj pjesama u ovu zbirku unio je Delorko iz svojih tiskanih i rukopisnih zbirki: dvije spomenute tiskane i iz 20 rukopisnih zbirki Instituta za narodnu umjetnost iz Slavonije, Banije, Pounja, Like, Dalmacije itd.

Ne manji broj pjesama preuzeo je sastavljač iz ostalih rukopisnih zbirki Instituta za narodnu umjetnost, Matice Hrvatske i Jugoslavenske akademije.

Vidljiv je Delorkov napor da u ovoj antologiji donese pjesme iz upravo svih hrvatskih krajeva, da ne ostane ni jedan zaboravljen, pa tako nalazimo pjesme iz primorske Dalmacije, osobito s otoka, Hrvatskog primorja, Dalmatinske zagore, Pounja, Međimurja, Konavala, Gorskog kotara, Žumberka, Banije, Hrvatskog Prigorja, Bosne, Slavonije, Imotske krajine, Istre, Like, Podravine, Hrvatskog zagorja, Bilogorskog kraja, Bačke, Pokuplja, Hercegovine...

Prilog knjige »O pjesmama i nekim njihovim varijantama« donoseći varijante svake pojedine pjesme iz nekoliko najvažnijih zbirki, ukazuje na začudnu činjenicu kako se jedna te ista pjesma ili isti motiv s manjim ili većim razlikama u obradbi javlja u mnogim krajevima; tako recimo jednu štokavsku pjesmu vidimo i u čakovskoj i kajkavskoj varijanti ili obratno.